Әдәбијјатымызын идея сафлығы вә јүксәлиши үғрунда*

Бөлшевикләр партиясы, мүһарибәдән сонра бапланан ени шәрает вә ени доврдә совет әдәбијјаты вә сәнәтинин бөјүк вәзифәләрини мүәјјән әдән, никитаф болуну кестәрән «Звезда» вә «Ленинград» журналлары һаггында», «Драм театрларынын репертуары һаггында», «Бөјүк достаут» операсы һаггында» мүһүм тарихи гәрарлар гәбул етмишдир. Бу гәрарлара партиямызын Мәркәзи Комитаси совет әдәбијјаты вә сәнәтинин јени сафлығыны горујар, совет идеолоҝисинә дүшмән олан бүржуа идеолоҝиси тәзаһүрләринин кәскин бөлшевик атешинә тутмуш, совет ијазчылары вә сәнәткарларынын һәгиги үнсәлини болуну кестәрмишдир.

Бу гәрарлар әсасында, Азәрбајҹан Коммунист (бөлшевикләр) Партиясы Мәркәзи Комитаси Азәрбајҹан әдәбијјаты вә мусигисинин вәзијјәти һаггында чыхардығы гәрарларда Азәрбајҹан әдәбијјаты вә мусигисинин әсас үсүлларынын мүәјјән әдән, әсәрләр арадан галдырмаг бөјүк әһәмијјәт кәстәрди. Партиямызын бу гәрарлары һеч шүбһәсиз ки, әдәбијјат вә сәнәтимизин ени үнсәлинә сәбәб олду.

Азәрбајҹан әдәбијјаты вә шәнәсәнәтинә сон илләр әрзиндәки ән чох көз дөјән нәгисләрдән үчүн бә'зи бу гәрарлара, Мәркәзи Комитәнин Сталин гаҝысына борчлудур.

Сталин бөјүкдүр «Дилчиликдә марксизма дair» әсәри вә дил мәсәләләри һаггында башга әсәрләри ајдын дилчилик саһәсиндә әлә дөнән, бүтүн әмәлләр вә әдәбијјат саһәсиндә дә мүтәхәссиләрдән сонра бөјүк вә әһәмијјәтли бир әсәрдир дилчилик тарихиндә тамамилә ени бир дөвр ачмагла, билаваситә әдәбијјатмүәсәсләрини дә дүнјанын апланмагы көмәк едир, онларын фикир вә тәсәввүр дајаҝларини кенишләндирир, өзүнә гаршы тәбиәт ганунлары олмағы вә һәмишә өрнәк кетмәји өјрәдир.

Биз иштимаи совет әдәбијјаты вә әмәнин сосиалист дүрүм бөјүк тәләбләр саһәсиндә нәзәр салдыҝа, з'тирәф етмәлијик ки, һәлә дә Мәркәзи Комитәнин гәрарларынын кифаләт әгдәр нәтичәләр чыхармамышдыр, Азәрбајҹан әдәбијјатынын әрәдјемлыгы төврүбәсиндә әслән мүһүм нәгисләрә әрадан галдырмамышдыр, хүсусилә дүшмән идеолоҝисин тәзаһүрләринин көкүнү кәсмәмишдиг. М. Ч. Багыров болдашы Бакы әнәнәләриндән дөрдүнчү мәмлуҝу м'рәзәсиндә бир даһа нәзәрә салмаг кифаләтдә конкрет нәгсан вә сәһвләрә чаҝ етмәкдә, сәһвләримизин кәскин вә әдаләтли бөлшевик тәнгидинә тутмагла бөјүк көмәк әнәни ијазтамыз үчүн дә «Мәнәдәбијјат» јазысынын бөлдүрмәлијик.

М. Ч. Багыров болдашы вә м'рәзәсиндә Гафгаз ијазчылары тарихинин вә Азәрбајҹан мәдәнијјәтинин бир чох мүһүм мәсәләләрини марксизм-ленинизм нәзәрийәсләри ишығында ишләмәкдә, Гафгаз мүридизм вә Шамил һәрәкәтинин ијазча ачыг, сатәнәт вә мүтәчәв мәнәдәбијјатын инанҝылыгы тарихи дәјәрләрә сүбут етмишдир.

Тәәссүфлү дејин ки, мүридизм вә онун өзүнә бајраг әдән Шамил һәрәкәти бу ијазар әрзиндә Гафгаз ијазчыларынын гәлбә дүшмәләри олан Түркијә вә Инкилтәрә иштирагчыларын гәсбкарлыг мәгсәдларинә хидмәт етмишдир.

Тәәссүфлү дејин ки, өз мүстәмләкәчилик мәгсәдларинә чатмаг үчүн һәр әрдо вә һәр заман өз вәјнин әдәтләри, ону мәтбуә вә мәнбуә з'тибарлары ајдмыш вә ајмаҝда олан Түркијә вә Инкилтәрә һаким дајраләри «Шамил» Шамилин симасында өз сәдиг нөкәрини тапмишдыр. Тәәссүфлү дејин ки, «Түркијә солтанларынын иштагылмәсі мәгсәдларинә хидмәт әдән мүридизм сонрадан нәлам јишиз ганы әлан бүтүн ијазчарды Түркијәнин бөкмрәлиси әл алтында бөрәндирмәји тәблиг әдән мүрәчәе пәнәләнмиш вә пантүркизм идеолоҝисиә үчүн әсас олмушдур». (М. Ч. Багыров)

Бүтүн бунлардан сонра әйдынлыр ки, мүридизм вә Шамил һәрәкәтинә идеализә әдән, ону хаҝ һәрәкәти кими ләнәләмәк вә ләнәләмәкдә ијазчылар вә Азәрбајҹанда XIX әсрдә ачтымын вә фәлсәфи фикир тарихиндә» адлы китабы бүржуа милләтчилији тәзаһүрүдүр вә марксизмә зидд мүәјјәдләрлә долу әәрәләр бир китабдыр. Һейдәр Бүјүкәфәндинин мүрәчәе Ленинин «Бир милли мәдәнијјәтдә ики милли мәдәнијјәт Вар» адлы мәгаләсинә гаршынын әлдә әдә оларар, нигиллаһ табагы Азәрбајҹан әдәбијјаты вә мәдәнијјәтинин «вәнәз ахын» шәклиндә алмр, Азәрбајҹан ијазчы вә алимләр гәләм-тәнгидин нүмәсиәт бәсләнәрәк онларын көрүшләрондәки мүрәчәе чәһәтләрини тә'рифәдә әдр. Бизим әдәби тәнгидимиз нә һ. Бүјүкәфәндин бүржуа милләтчилији чәһәсиндән ајрылмыш, әлмә вә тарихи һаҝигәтә әнд олан әәрәләр китабыны вә тәтиндә нүмәсиәт әтмәмишдир. Өкәнмә ајзаларында вә әдәби фәалијјәтиндә бу вахта гәдәр бир сыра көјсүз сәһвләр бурахмыш, бүржуа милләтчилији тәзаһүрләрини Поет Мәммәд Әрифә Дадашзадә вә Мәһәммәд Бүјүкәфәндинә ајдмаҝ вә Мәһәммәд Бүјүкәфәндинә ајдмаҝ вә тәнгидләрдә бу әәрәләри китабы тә'рифәдә кәбә гаҝ ајдырмышдыр. Мән дә Һейдәр Бүјүкәфәндинә ајдығы мәктубда һәмин китаба дүзкүн гиймәт вермәмишәм. Мән Ајчылмаз Иттифагынын сәдри оларар бизим гәзет вә әрәнәдә онун тә'рифәдәнмәси чүн мә'сулиј йот дашыйырам.

М. Ч. Багыров болдашы вә м'рәзәсиндә һеч кәсә бахмаян вә һәр чүр нәгсанлара гаршы амансыз олан болшевик тәнгиди вә өзүнтәнгиди кәзә нүмунәсини вериммишдир. О, бизим бөјүк сәнәт саһәсиндә нәтичәләрин үсүтрамрымызы тәнгид этмәкдә, халга вә партиә ачыҝ гәдәр сагнмагы болуну бизә кәстәрмишдир, бизи даһа бөјүк сәһвләр бурахмаг хәтәсиндан хәбәрдар этмишдир. М. Ч. Багыров болдашын тәнгиди, әрәнә кетмәк әнәнәләрә, вә ијазчылара олан һәр кәсә ачыҝ вә дүз бизәр, ону саглам бүксәлиш болунда чыхарар. Партиә вә бөјүк Сталин өйрәдир ки, болшевик тәнгиди вә өзүнтәнгиди бизим јашатымызын, варлығымызын никишаф ганунудур. Онсуз прогрес һәрәкәт болдур. Онсуз кадрларымыз пасламыр, ачрахмыллашмыр вә чүрүмүҝ әләнәр. Һейдәр Бүјүкәфәндинә әәрәләри китабынын мейдана чыхмасы вә тәгдир әдилмәси бә'зи әлмә вә әдәби тәшкилатларымызда, биринчи нөвбәдә Низами адына Әдәбијјат Институтунда вә Азәрбајҹан Сојет Ајчылмаҝ Иттифагында болшевик тәнгидинин вә өзүнтәнгидинин јүксәлмәсинә нәтичәләрдә. Енә тәнгидин вә өзүнтәнгидин олмамасы нәтичәсиндә Һейдәр Бүјүкәфәндинә вә Мәммәд Әрифә Дадашзадәнин рәһбәрлиһи алтында бурахдығымыз ики чилдлик «Азәрбајҹан әдәбијјаты тарихи»ндә бир чох кобуд мәтнләрдә сәһвләрә, кечмиш идеализә вә бүржуа милләтчилији тәзаһүрләрә јол вериләнмиш вә бунларын гаршысы вахтында алынмамышдыр. Һәр кәс әсәрләр һаҝда әз ајмасы һаҝында кепиш вә ачыг мүзакирә әдилсәдиг вә әмин-әдәби нәтичәләримиз арасында болшевик тәнгиди вә өзүнтәнгиди бүјүкләр сәнәдиндә әлсәдиг «Азәрбајҹан әдәбијјаты тарихи» китабы бу гәдәр көјсүз сәһвләрдә чыхмазды. Бәзи әламмаишлар, чүнки Низами институтунда чүрүк либералын нәрәнти әрәнмишдыр ки, бу шәрантдә һеч кәс бирә-бирини «нәчитмәк» истәмир, бәлкә бир тәнгид шәхси әдавәт вә нөврәлиҝ, партия принсипиаллығы вә тәләбкарлығы бөјүр. Буна көрә дә ики чилдлик «Азәрбајҹан әдәбијјаты тарихи»нә китабында ингилабдан әввәлки ијазчыларын көрүнүшләрини мүрәчәе чәһәтләрини орт-бәсдәр әдилмәси вә ахыр тә'рифәлмәси, рус мәдәнијјәтинин Азәрбајҹан мәдәнијјәтинә олан бөјүк мүсбәт тә'сирини дүзкүн гијмәтләндирилмәмәси, мүрәчәе шәхсијјәт вә чәрәнләрин мәдә әлунмасы кими һәллар чохдур.

Әдәби һәрәкәтмизә мане олан, айры-айры ијазчыларымызын сосиалист реализмин әнәләримизи ишини әзмәкдән сәбәбләрдән биринә да ијазчыларымызын принсипиалсыз тә'рифәлмәсі, сахта хәлгилиҝин ијазчылыгда өзүнә ер тапмасыдыр. Бу гүсурун тәһлүкәли олдуғу, ијазчылыгы совет вәтәнинә вә совет адамларынын м'нәви адамлыгын јүксәлдирдиҝ, мүасир мөвзу дәрк этмәкдә әнкәз тәрәтјдин Азәрбајҹан Коммунист (бөлшевикләр) Партиясы Мәркәзи Комитәсинин әдәбијјат вә мусигиси һаггындакы гәрарында кифаләт гәдәр әдилмиш ијазмышдыр.

Сахта хәлгилиҝ бизи керинә чәкир, о, кәнә ата-бабә әдәтләринин дөнмүш һалда «зәлзә вә әбәдә» бир шеј кими ајарлар она вәләф әгур. Совет дөврүндә, сосиалист гурулушу илләрндә, бөјүк сосиалист өмәк процессиндә ајрылан хәлгин ени әдәт вә ән'әнәләрини көрмүр. Бунә көрә дә, о, бизим ијазчылар вә әәрәләрдә, сосиалист коммунизм идеалларындан ијазчылыгдыгы вә дар мәнәдә чәрчәвәдә сахлар. М. Ч. Багыров болдашы һаглы оларар кестәрир ки, «Фолклор механики сүрәтдә тәглид этмәкдән, вахты кечмиш әдәт вә ән'әнәләри тәрәнүм этмәкдән пбарат олан сахта хәлгилиҝ көнә, өрта әсрләрә мәхсус бүтүн көнәләрини әдәбијјат вә нәчәләнмәдә мүдафиә этмәк формасы олуб һагигәтә мүнаси мәнзурдәдиҝ, табагчы мәдәнијјәтдән, классын Азәрбајҹан, рус вә дүнја әдәбијјаты вә мәдәнијјәтинин гаршығнәрәр ән'әнәләриндән ијазгалмамаз догру апарыр.

Сахта хәлгилиҝин совет әдәбијјаты вә нәчәләнәәтинәкин хәлгилиҝә һеч бир алгаси йохдур вә ола да билмәз. Совет әдәбијјаты вә нәчәләнәәтинәкин һәгиги хәлгилиҝ совет адамларын сосиалист фәалијјәтиндән, онун үчүн јүксәлмиш олан мәдәнә тәләбатларын айырмаг әсмәз».

Әдәбијјат вә тәнгидә бүржуа милләтчилији тәзаһүрләри вә сахта хәлгилиҝә м'ларәзә вачиб бир мәсәлә кими гаршымызда дурмагдадыр. Хүсусилә тәнгидчи вә әдәбијјатшынаслар, бу мүбаризәдә бөлшевик принсипиаллығы вә бәсиләнилиҝ кестәрмәлидирләр.

Сон илләр ајда әдилән айры-айры мүәффәгијјәтләрә бахмајараг, әдәбијјатымызы һәлә дә хәлгын тәләбләринә чаваб вә әрәр билмир, һәлә дә хәлгымызын коммунизм гурулуш мүбаризәсә кестәрдиҝи гәһрәманлыгларын, нефтчыларын, памбыгчыларын вә ијазчыларын мүһарибәнин сонрасы дөврүндәки фидакар әмәјиндән бәһс әдән бүјүк көјсүзлүкләри әсәрләр, хүсусән драм вә рәмәјлар чох аз-аз мейдана чыхыр. Бунун сәбәбини болдашы М. Ч. Багыров чох догру мүәјјән этмишдир: «Азәрбајчан әдәбијјатынын кериә галамасынын әсас сәбәби инди да бунлан өзәрәтдир ки, бир чох ијазчылар һәгиги вә ајрымыслар, республика јүксәкәлиҝләринин м'нәви тәләбатларын ујғ дүшмүјләр, фәһәз, колхозчу вә ијазларын әмәк вә мәишәтини өјрәнмәмишләр, онларын идея-сәнәт вә мәдәни сәвијјәсини јүксәлтмәк үзәриндә пис нәтиҝәләрдә, ез нәтиҝәсләрини ачтырмаҝдар, марксизм классикләринин әсәрләрини өјрәнмәмләрдә.

Совет хәлгынын коммунизм угрунда күндәлик мүбаризәсә үзәр ијазә дүрмаг, мүнтәзәм оларг м'рәзәләр, заводлар, колхозлара вә совхозлара кетмәк, сосиалист әмәјинин конкрет саһәләрини дәриндән өјрәнмәк үчүн бизә, ијазчылара ирадлыгы вә з'әмијјәтләри вериҝ. Инди да ијазчылыгы з'әмијјәтләрә вериҝ. Инди да ијазчылыгы з'әмијјәтләрә вериҝ. Бу, бүтүн ијазчылар үчүн шәрфдә бир мәсәләдә. Бизә, дөвләт Бүјүк сәнәдиндә, Азәрбајчан хәлгынын сонг Совет Иттифагындан әлдә этдиҝи м'нәви вә мәдәни наилијјәтләрини нүмајиш этдирмәк бир сәнәдиндә һазырламаҝ вә кечирмәлијик.

Өкәнмәдә тарихә мисли көрүнмәмиш ирадлыгылар мүшаһидә кедир. Совет хәлгы ени чәмијјәтдә—коммунизм чәмијјәтинин ирадлыгысылыгы, бүтүн дүнјада габагчыл, мүтәрәгги, интимаи гуруулу вә мәдәнијјәтин бајрагдарлыгы, Ленин—Сталин партиясынын вә даһи Сталинин рәһбәрлиһи алтында о, тарихи ирали апарыр, онун ишләри бүтүн бәшәријјәтин азад вә хошбәхт кәләчәјинә хидмәт әдир. Совет мәдәнијјәтинә вә әдәбијјатына совет гурулушунун вә совет хәлгынын бу тарихи вәзифәләрини мүвафиг оларар вә тәр м'нәсы вә вәзифәсә болин формасы з'тибарилә вә мәзмун бахымындан, бәр һәнсы әтәлет вә керишлиҝ дүшмәнидир.

Азәрбајчан совет әдәбијјаты һәмишә бөјүк партиямызынын, даһи Ленин вә Сталинин чағырышларына сәс вермәк, мүбаризәнин гаҝыг чәрчәвәсә дурмушдур. О, коммунизм идеалларындан илһам алараг халгымызын күндәлик мүбаризәсинә кәмәк этмиш, идея дүшмәнләринә вә биринчи нөвбәдә бүржуа милләтчилији илә мүбаризәдә вә мәнкәм принсипләрини—сосиалист реализми принсипләрини өјратмышдыр.

Дәрин идеалы, камил бәдии формасы әсәрләр угрунда мүбаризә һәр бир Азәрбајчан ијазчысынын гаршысында дурмаг әсас мәсәлә. Ијазчыларымыз күндәлик иш вә фәалијјәтинин бу әсас вәзифәсә табе этмәләр, халгын һаҝг вә мүбаризәсинин инданда өјрәнмәләр, әз әлми вә пешәләрә бәнләрини мүтәмәм сүрәтдә артырмаҝар, әдәбијјатымыз ени јүксәк кейфијјәтли әсәрләрә зәнкинләшир.

МИРЗӘ ИБРАҺИМОВ.

*) Азәрбајчан Совет Ајчылмаҝы Иттифагынын пленумундакы м'рәзәсиндән.